

تحلیل مفهومی- تربیتی نقش والدین در ارتقای سواد رسانه ای کودکان در عصر دیجیتال

اقدس حسینی^۱

سلیمه شادیوند^۲

چکیده

این پژوهش به بررسی نقش تربیتی والدین در ارتقای سواد رسانه ای کودکان در عصر دیجیتال می پردازد. هدف اصلی، ارائه چارچوبی مناسب برای تقویت نقش والدین در آموزش و هدایت کودکان در فضای رسانه ای است. روش تحقیق تحلیل مفهومی بوده و با بهره گیری از منابع علمی مرتبط انجام شده است. یافته ها نشان می دهد آگاهی و نظارت مستمر والدین در فضای رسانه ای، نقش مهمی در آموزش و پرورش سواد رسانه ای کودکان ایفا می کند. در این زمینه، بسیاری از والدین با چالش هایی روبه رو هستند. به کار گیری رویکردهای تربیتی و مداخلات ساختارمند، می تواند در توانمند سازی رسانه ای کودکان، مدیریت استفاده آنان از ابزارهای دیجیتال و کاهش نگرانی های والدین موثر باشد.

کلید واژگان: سواد رسانه ای، والدین، عصر دیجیتال، تربیت، کودکان

^۱ - دانش آموخته سطح ۲ حوزه آبدانان

^۲ - دانش آموخته سطح ۲ آبدانان

بیان مسئله

در سال های اخیر، ترکیب سنی کاربران رسانه های دیجیتال تغییر قابل توجهی داشته، و سهم کودکان در مصرف رسانه ای افزایش یافته است. (مرادی ۱۴۰۰) نتایج یک نظر سنجی نشان می دهد که کودکان بین صفر تا هشت سال به طور متوسط روزانه حدود سه ساعت از فناوری های نو ظهور استفاده می کنند. (شلالی و همکاران ۱۴۰۰). طبق گزارش یونسکو (۲۰۱۳)، کودکان در سنین پایین با ابزارهای دیجیتال مانند تبلت، تلفن همراه، بازی های آنلاین و شبکه های اجتماعی آشنا می شوند، اما مهارت های لازم برای استفاده آگاهانه، مسئولانه و نقادانه از این فناوری ها هستند (یونسکو، ۲۰۱۳).

پژوهش ها نشان می دهند که استفاده نادرست و بیش از حد از فناوری های دیجیتال و فضای مجازی، تهدیدی جدی برای سلامت جسمی، روانی و اجتماعی کودکان است (keles, ۲۰۲۲). به نقل از رضایی، (۱۴۰۳) از جمله مشکلات این وضعیت می توان به مصرف افراطی رسانه، عدم تعادل میان استفاده آموزش و تفریحی، افت تحصیلی و ضعف مهارت های ارتباطی اشاره کرد (kent, ۲۰۲۴). درچنین شرایطی، سواد رسانه ای به عنوان توانایی تحلیل، بررسی و نقد محتوای رسانه ای برای کودکان ضروری است تا از حالت مصرف کننده منفعل به مخاطب هوشمند و انتخاب گر تبدیل شوند (مشعلچیان، ۱۴۰۳).

در این میان، مهارت ها و سواد رسانه ای والدین نقش بسیار مهمی در تسهیل ارتباط کودکان با رسانه های نوین دارد (shin, ۲۰۱۸). این مهارت ها والدین را قادر می سازد تا به صورت مستمر همراهی، کنترل، نظارت و تفسیر محتوای رسانه ای کودکان خود را انجام دهند (Baran, ۲۰۱۴)، به نقل از سیدان، (۱۴۰۲). با این وجود، تحقیقات نشان می دهد که بسیاری از والدین مهارت کافی برای راهنمایی فرزندانشان در فضای دیجیتال را ندارند (Gur,D.,& Turel, Y,k, ۲۰۲۲).

پرداختن به تحلیل مفهومی_تربیتی نقش والدین در ارتقای سواد رسانه ای کودکان در عصر دیجیتال امری ضروری و حیاتی است که می تواند به تقویت پایه های تربیتی و کاهش آسیب های فضای مجازی کمک کند. شناسایی دقیق عوامل موثر و ارائه راهکارهای عملی و کارآمد به والدین، بستر استفاده بهینه و سالم کودکان از رسانه های دیجیتال را فراهم می آورد.

مطالعات متعددی بر اهمیت آگاهی و مدیریت والدین در استفاده فرزندان از فضای مجازی تاکید دارند. به عنوان نمونه، مهری بهرامی و فرزام شاهی نقش حیاتی والدین را در این زمینه برجسته کرده اند و ناآگاهی والدین را عاملی مهم در افزایش آسیب ها معرفی کرده اند. همچنین، نتایج پژوهش نگار سادات طباطبایی و سید امین عظیمی نشان می دهد که سواد رسانه ای والدین با تفکر انتقادی دانش آموزان دوره اول متوسطه ارتباط معناداری دارد. در پژوهشی دیگر فریبا سیدان و فاطمه انگورج تقوی دریافتند که مهارت های رسانه ای والدین شامل راهبردهایی است که آن ها را در مواجهه موثر با محیط رسانه ای و استفاده کودکان کمک می کند.

با توجه به تمرکز سیاست گذاری های رسمی بر آموزش مدرسه ای، لازم است نقش والدین در تربیت رسانه ای به صورت علمی و نظام مند بررسی شود. این موضوع به ویژه در کشورهایی مانند ایران که سواد رسانه ای هنوز به شکل گسترده در نظام آموزشی و خانواده به خوبی نهادینه نشده است، اهمیت بیشتری دارد. این پژوهش می تواند خلا مهمی در فهم، آموزش و توانمند سازی والدین برای ایفای نقش تربیتی خود در فضای رسانه ای پر کند.

عصر دیجیتال

عصر دیجیتال، دوره ای از تاریخ است که در آن بهره گیری از فناوری های دیجیتال در سراسر جهان فراگیر شده و وابستگی انسان به این نوع فناوری ها به بالاترین میزان خود رسیده است. این دوره دیگر صرفاً به عنوان ابزار توانمند سازی شناخته نمی شود، بلکه فناوری به بخشی جدایی ناپذیر از تمام ابعاد زندگی روزمره تبدیل شده است. در این دوران، دسترسی به فناوری ها فراتر از محدودیت های جغرافیایی و طبقات اجتماعی خاص رفته و حضور آن به عاملی بنیادی در زندگی افراد بدل شده است (شامی زنجانی و همکاران، ناخدای دیجیتال، ۱۳۹۹: ۲۵).

بر اساس تعریف فرهنگ لغت کمبریج، عصر دیجیتال دوره ای است که در آن بخش عمده ای از فعالیت ها با بهره گیری از فناوری های دیجیتال و کامپیوتر صورت می گیرد و حجم عظیمی از داده ها از طریق این فناوری ها در دسترس عموم قرار می گیرد (آکادمی دیجیتال). این روند از دهه ۱۹۷۰ میلادی آغاز و تاکنون ادامه داشته است. دیجیتالی شدن به معنای تبدیل داده ها به قالب الکترونیکی و استفاده از فناوری های مبتنی بر کامپیوتر است که زندگی را ساده تر، سریع تر و ارتباطات را فعال تر کرده است.

در این عصر، مردم به سهولت از طریق شبکه های اجتماعی و اپلیکیشن های پیام رسان با یکدیگر در ارتباط هستند و قادر به اشتراک گذاری اطلاعات و دانش می باشند. همچنین، امکاناتی مانند پرداخت های آنلاین، خرید اینترنتی و کار از راه دور فراهم شده است. با وجود مزایای فراوان، عصر دیجیتال چالش ها و نگرانی هایی از جمله مسائل امنیتی، حفظ حریم خصوصی، افزایش وابستگی به فناوری، کاهش ارتباطات حضوری و اختلال در نظم خانواده را نیز به همراه دارد. برای بهره برداری بهینه از این دوران، مقابله هوشمندانه با این چالش ها ضروری است (سایبر پروژه).

عصر جدید به سوی مخاطب فعال، انتخاب کننده و گزینش گر حرکت می کند و برای ایفای نقش مناسب در یک جامعه رسانه ای، افراد باید توانایی تشخیص و تمایز میان انواع رسانه ها را داشته باشند تا به مخاطبانی ناآگاه، فاقد هویت و صرفاً مصرف کننده تبدیل نشوند. همگرایی رسانه و فناوری در فرهنگ جهانی، روش های یادگیری را متحول کرده و آموزش را به شکل بنیادینی دگرگون ساخته است. در این شرایط، داشتن مهارت خواندن و نوشتن سنتی کفایت نمی کند و کودکان، نوجوانان و حتی بزرگسالان باید توانایی تحلیل، ارزیابی و نقد محتوای رسانه ای را کسب نمایند. (مشعلچیان ۱۴۰۳)

رسانه

رسانه، ابزاری است که پیام را از فرستنده به گیرنده منتقل می کند و فرستنده از طریق آن، معنای مورد نظر خود را به مخاطب منتقل می نماید. (مرادی ۱۴۰۰). در دنیای امروز، رسانه ها نقش بسیار مهمی در شکل دهی به افکار، عقاید و رفتار افراد دارند و به گونه ای که تمامی جنبه های زندگی فردی و اجتماعی آنان را تحت تاثیر قرار داده اند، چه در زمینه های روانی_احساسی و چه در حوزه های اجتماعی.

بررسی عملکرد رسانه ها نشان می دهد که تحولات فناوری های ارتباطی و تغییرات ساختاری در ابزارهای رسانه ای، پیامدهای گسترده ای در جامعه ایجاد کرده است. چهار نقش اصلی برای رسانه ها مطرح شده که عبارتند از: نقش آموزش و هدایت، ایجاد همبستگی، تبلیغ و نقش تفریح و سرگرمی. اهمیت و تاثیر هر یک از این نقش ها در جوامع امروزی غیر قابل انکار است (معتمد نژاد، جامعه اطلاعاتی: اندیشه های بنیادی، دیدگاه های انتقادی و چشم اندازهای جهانی، ۱۳۸۹).

از لحاظ تعامل، رسانه ها به سه نوع تقسیم می شوند: تعامل بین فردی، رسانه جمعی و رسانه نوین. نظر اکثر صاحب نظران بر این است که مهم ترین تحول در رسانه های نوین، تبدیل قالب اطلاعات از حالت آنالوگ به دیجیتال است که امکان انتشار محتوا

به صورت فرازمانی و فرامکانی را فراهم ساخته است. بنابراین، تغییرات فناوری در حوزه رسانه محدود به پیشرفت تجهیزات نبوده و موجب ظهور رسانه های دیجیتال متعددی شده است. هر ابزاری که پیام را به شکل دیجیتال منتقل کند، رسانه دیجیتال محسوب می شود.

ویژگی هایی مانند هزینه پایین، مشارکت پذیری، قابلیت شخصی سازی، تعاملی بودن و کاربر پسند بودن، از دلایل برتری رسانه های دیجیتال نسبت به رسانه های آنالوگ هستند. از آنجا که رسانه های نوین با بازنمایی واقعیت، شکل و محتوای رسانه ای را دگرگون کرده و فرهنگ خاص خود را به وجود آورده اند، بررسی تاثیرات اخلاقی و تربیتی آنها اهمیت ویژه ای دارد (مرادی، ۱۴۰۳).

سواد رسانه ای

رشد سریع رسانه ها و فناوری های مرتبط، تغییرات مهمی در روابط فرهنگی و اجتماعی کودکان و نوجوانان در خانواده ها و مدارس ایجاد کرده است. این تغییرات باعث شده است که ارکان سنتی تربیت در خانواده ها با پدیده نرم افزاری رسانه ها روبرو شوند. یکی از مهم ترین راهکارها برای مقابله آگاهانه با این تحولات، کسب سواد رسانه ای است. سواد رسانه ای به مخاطب کمک می کند تا با ظهور تفکر نقادانه، عمیق تر به محتوای برنامه ها و مطالب نوشتاری بیندیشد، آن ها را نقد کند و به شکل هوشمندانه ای با خروجی رسانه ها تعامل برقرار نماید (نورانی، ۱۴۰۳).

امروزه سواد رسانه ای کودکان و نوجوانان اهمیتی برابر با سواد سنتی خواندن و نوشتن دارد، در دنیایی که جریان پر شتاب اطلاعات روزانه افراد را در معرض انواع رسانه های دیداری، شنیداری و نوشتاری قرار می دهد، سواد رسانه ای جایگاهی ویژه و حیاتی دارد (باکینگهام، آموزش سواد رسانه ای، ۱۳۹۰).

سواد و مهارت های رسانه ای به عنوان فرایندی فرهنگی- اجتماعی، در حوزه های مختلفی مانند تلویزیون، فیلم، رادیو، موسیقی، رسانه های چاپی، اینترنت و سایر فناوری های دیجیتال، توانمندی هایی ایجاد می کند که تنها به نسل جوان محدود نمی شود، والدین، معلمان و حتی شهروندان عادی نیز برای حضور موثر در جامعه اطلاعاتی به این مهارت نیاز دارند (schipe, holubek, ۲۰۱۸).

یونسکو (۲۰۱۱) پنج فایده و الزام کلیدی برای سواد رسانه ای بر می شمارد:

- ۱) سواد رسانه ای دانش حیاتی درباره عملکرد رسانه ها در جوامع دموکراتیک را فراهم می سازد و توانایی فهم شرایط لازم برای اجرای موثر این عملکردها ایجاد می کند. همچنین مهارت های اساسی برای ارزیابی کارآمدی رسانه ها در تحقق اهداف مورد انتظار را مهیا می کند.
- ۲) سواد رسانه ای موجب توسعه آزادی، تقویت رسانه های مستقل و حرفه ای و ایجاد نظام های باز اطلاعاتی می شود.
- ۳) سواد رسانه ای باید به عنوان مجموعه ای جامع از توانمندی ها و قابلیت های مختلف دیده شود.
- ۴) شهروندان باید دانش کافی برای درک موقعیت های متفاوت و استفاده صحیح از اطلاعات، را داشته باشند، که این امر به اندازه تولید اطلاعات با کیفیت اهمیت دارد.
- ۵) سواد رسانه ای باید به عنوان ابزاری ضروری در برقراری گفتگوهای بین فرهنگی و افزایش درک متقابل میان مردم شناخته می شود (یونسکو، ۲۰۱۱).

رابطه سواد رسانه ای والدین با ارتقای سواد رسانه ای کودکان

سواد و مهارت‌های رسانه ای والدین شامل مجموعه ای از دانش، راهبردها و توانایی هایی است که به آنها اجازه می دهد به طور موثری با دنیای رسانه ای و نحوه استفاده کودکان و نوجوانان از آن مواجه شوند و بتوانند مهارت های آنان را ارتقا دهند. هدف از این مهارت ها این است که کودکان به تدریج قادر شوند مسئولیت استفاده از محیط رسانه ای را به تنهایی بر عهده بگیرند.

در برخورد با رسانه ها، سواد و مهارت‌های رسانه ای والدین شامل مواردی مانند همراهی، کنترل و نظارت بر محتوا، تفسیر پیام ها، فیلتر کردن و توجه به پیام‌های نا مناسب، درک قدرت تاثیر گذاری پیام‌های رسانه ای، تشخیص واکنش‌های احساسی و منطقی هنگام مواجهه با محتوا و اتخاذ رفتار مناسب است. همچنین والدین باید از انتظارات در حال رشد رسانه ها آگاه باشند، قواعد گونه های مختلف رسانه ای را بشناسند و توانایی باز شناسی و تلفیق آنها را داشته باشند. تفکر انتقادی نسبت به پیام های رسانه ای بدون توجه صرف به اعتبار منابع، شناخت زبان رسانه های مختلف و درک تاثیرات پیچیده آنها نیز از مهارت‌های کلیدی والدین است (باران، ۲۰۱۴، به نقل از سیدان، ۱۴۰۲).

توانایی والدین در حوزه رسانه نقش مهمی در تسهیل ارتباط کودکان با رسانه های نوین ایفا می کند. در فعالیت های مشترک بین کودک و والد، حمایت و همراهی باید به گونه ای باشد که کودک بتواند مهارت هایش را تقویت کند و به تدریج تبدیل به فردی متفکر، کنجکاو و منتقد شود، فردی که قادر به تشخیص واقعیت از ساختگی باشد، معنا بخشد و برای تغییر آن تلاش کند. در این فرایند، خود کار امدی والدین نقش مهمی دارد و میزان توانمندی آنان در هدایت و اصلاح رفتارهای فرزندان در استفاده از اینترنت تاثیر گذار است. همچنین نشان داده شده که مهارت های دیجیتالی والدین بر راهبردهای آنها در مدیریت فضای رسانه ای خانواده اثر قابل توجهی دارد (shin, 2018).

سطح سواد، مهارت های رسانه ای، و تجربه والدین تاثیر چشمگیری بر رابطه صمیمانه و کنترل آنها بر استفاده فرزندان از اینترنت دارد. والدینی که تحصیلات بالاتر و سواد رسانه ای دیجیتالی مناسبی دارند، بیشتر قادرند فرزندان خود را در استفاده سالم و ایمن از اینترنت همراهی و نظارت کنند (سیدان و انگورج تقوی، ۱۴۰۲).

نقش تربیتی والدین در ارتقای سواد رسانه ای کودکان

در دنیای امروز، بسیاری از کودکان آشنایی اندکی با جنبه های مادی و معنوی جهان دارند اما اشتیاق بالایی برای یادگیری نشان می دهند و تنها به طور نسبی به ابزارهای آموزشی دسترسی دارند. این ویژگی، کودکان را در مقایسه با بزرگسالان به مخاطبان منحصر به فرد تبدیل کرده است. والدین بسیاری نگرانند که کودکان آنها تحت تاثیر رسانه هایی قرار گیرند که ناهنجاریهای اجتماعی را ترویج می کنند. برای پیشگیری از این آسیب ها ضروری است کودکان به سواد رسانه ای مجهز شوند تا با پرورش حس کنجکاوی و تفکر نقادانه، از حالت مصرف کننده صرف به مخاطبی فعال تبدیل گردند (مظلوم نیکو، ۱۴۰۰).

خانواده بستر اصلی شکل گیری و ارتقای هویت رسانه ای در جامعه به شمار می آید. برای تشکیل و تعالی این هویت در کودکان، نقش تربیتی خانواده در دوران کودکی بسیار حیاتی است (نورانی، ۱۴۰۳). تربیت به معنای فعالیتی منظم و مستمر است که هدف آن کمک به رشد جسمی، اخلاقی، عاطفی و اجتماعی و در نهایت شکوفایی استعدادهای متربی است، به گونه ای که تاثیر آن در شخصیت و به ظاهر فرد آشکار شود. (یعقوبی، ۱۴۰۳).

مفهوم "تربیت فرزندان در عصر فناوری" به شیوه های پرورش و هدایت فرزندان در دنیای دیجیتال اشاره دارد. این اصطلاح برای نخستین بار توسط مارک پرینس در کتاب ((والد گری عصر دیجیتال: راهنمایی برای والدین در دنیای متصل)) مطرح شد. پرینس با تاکید بر نقش والدین آنها را به بازاندیشی نگرش ها و رویکردهای خود نسبت به استفاده و ارتقای فرزندان در فناوری های

دیجیتال تشویق می کند. او معتقد است که والدین باید رویکردی آگاهانه و هماهنگ با شرایط خاص این عصر در پیش گیرند. (رضایی ۱۴۰۳)

در دنیای معاصر، تربیتی موثر و واقعی است که به ابعاد رسانه ای توجه داشته باشد. تربیتی که رسانه ها را نادیده بگیرد، نه تنها نتیجه بخش نیست، بلکه ممکن است به فرد متربی آسیب برساند (موسوی جزایری، ۱۴۰۲).

چالشهای تربیتی والدین در ارتقای سواد رسانه ای کودکان

تحولات سریع رسانه های نوین و فنآورد های مرتبط، به سرعت در زندگی روزمره پذیرفته می شوند و این موضوع فرایند تربیت فرزندان برای والدین را به چالشی جدی تبدیل شده است. در چنین شرایطی، والدین مجبورند تعادل میان اولویت های مختلف را حفظ کنند و روش های فرزندپروری خود را با هر تحول جدید فناوری هماهنگ نمایند (Wareen, 2016).

تقریباً نیمی از والدینی که فرزندانشان در معرض خطرات فضای آنلاین قرار دارند، از این موضوع آگاهی کافی ندارند. بسیاری از والدین زمان، دانش و منابع لازم برای مدیریت استفاده کودکان از اینترنت را ندارند. علاوه بر این، جریان مداوم نوآوری های فناوری، پیچیدگی این چالش ها را افزایش می دهد. به این مسائل، توصیه های متناقضی نیز افزوده شده است، به نحوی که از یک سو کاهش زمان استفاده از صفحه نمایش پیشنهاد می شود و از سوی دیگر خرید جدیدترین دستگاه ها برای همگام ماندن کودکان توصیه می گردد، که این موضوع نگرانی های والدین را بیشتر می کند.

برخی از والدین روش های مدیریت خود را بر پایه هنجارهای جامعه شکل داده و معمولاً تمایل دارند استفاده کودکان از فناوری های دیجیتال را محدودتر کنند، موضوعی که ممکن است منجر به مخفی کاری کودکان نسبت به والدین شود. برخی دیگر از والدین نیز به علت نداشتن راهکارهای مشخص جهت پیشگیری از مخاطرات، در مدیریت رسانه ای فرزندان خود با مشکلات فراوان روبرو هستند. (mascheroni, ponte & Jorge).

رویکردهای تربیتی والدین در ارتقای سواد رسانه ای کودکان

در دوران دیجیتال، حضور فضای مجازی در زندگی کودکان واقعیتی مسلم است که می تواند به طور اثرات مثبت و منفی همزمانی بر رشد فردی و اجتماعی آنان داشته باشد. مهم ترین چالش در استفاده بهینه از این فضا، شناسایی و بهره گیری از فرصتها و امکانات موجود است که می تواند به تقویت توانمندی های فردی و اجتماعی کمک کند. با این حال، نبود نظارت کافی والدین واز بین رفتن تعادل در استفاده از فضای مجازی ممکن است منجر به بروز مشکلات روانی و جسمی شود که پیشگیری از آن حیاتی است.

در این راستا، آگاهی و آمادگی والدین برای مقابله با خطرات اجتماعی فضای مجازی اهمیت ویژه ای دارد. والدین باید دانش کافی و استراتژی های مناسب را بیاموزند تا بتوانند از پیامدهای منفی اجتماعی و اخلاقی پیشگیری کنند. مراقبت دقیق از رفتارهای کودکان و دانش فناوری به والدین کمک می کند تا مشکلات اجتماعی و کاهش عملکرد تحصیلی را کاهش دهند و فرزندان خود را در مسیر موفقیت همراهی کنند (آزادروش، ۱۴۰۳).

در مسیر ارتقای سواد رسانه ای، توجه والدین به رشد شناختی، عاطفی و اخلاقی کودکان ضروری است و این ابعاد باید در شیوه های مدیریت رسانه ای خانواده گنجانده شوند. زیرا سواد رسانه ای شامل مجموعه ای از نگرش ها و مهارت هاست که ما را قادر می سازد به صورت آگاهانه با رسانه ها مواجه شویم و پیام های دریافتی را پردازش و معنا سازی کنیم (دیدگاه جیمز پاتر، به نقل از نصیری، ۱۴۰۲). زمانی که این چشم اندازهای سواد رسانه ای با رویکردی رشد محور در خانواده دنبال شود، اعضای خانواده

می توانند برداشت های عمیق تر و هوشمندانه تری از پیام های رسانه ای داشته و کنترل بیشتری بر مصرف رسانه ای خود اعمال نمایند. اما توجه محدود به یکی دو بعد، سطح سواد رسانه ای محدود و ناقص می کند (نصیری، ۱۴۰۲).

رویکردهای موثر و برنامه های مداخله ای والدین شامل تقویت توانایی تفکر، پرورش مهارت های لازم و مدیریت آگاهانه رسانه ها است. تقویت تفکر در ابعادی چون تفکر نقادانه، مراقبتی، خلاقانه و مشارکتی_ معاشرتی صورت می گیرد.

- در تفکر نقادانه، تاکید بر گفتگوی انتقادی پیرامون موضوعات مختلف، پرورش مدارا و انعطاف پذیری فکری و نیز تقویت مهارت گوش دادن موثر در فرزندان قرار دارد.
- تفکر مراقبتی، شامل گفتگوی حمایتی مبتنی بر اخلاق مراقبتی، تعامل همدلانه، آموزش مسئولیت پذیری اخلاقی در استفاده از رسانه ها، هدایت به سوی پیام های سالم و ایجاد تعادل میان نظارت حمایت والدین است.
- تفکر خلاقانه بر گفتگوی نوآورانه، تقویت حس پرسشگری و خود باوری مثبت در فرزندان تاکید دارد.
- تفکر مشارکتی_ معاشرتی، از طریق مذاکره موثر، برقراری ارتباط کلامی و عاطفی، ایجاد اعتماد متقابل و اعمال نظارت سازنده به شیوه ای نظام مند توسعه می یابد.

علاوه بر این رویکردهای مهارتی نیز شامل بخشهای متعددی است از جمله:

- ارتقای مهارت های والدین، که با حضور آگاهانه در فضای مجازی، شناخت عمیق این فضا، توانایی تولید و خلق محتوای رسانه ای و مهارت در درک، تفسیر، معنایابی و معناسازی پیام ها بدست می آید.
- کسب مهارت های خود کنترلی والدین، که از طریق پرهیز از وابستگی به فناوری های نوین و فضای مجازی، مدیریت هوشمندانه و هدفمند استفاده از رسانه ها و ارائه الگوی رفتاری صحیح برای فرزندان تقویت و تثبیت می شود.
- کسب مهارت میانجگری در استفاده کودکان از رسانه ها را می توان از طریق هدایت مهارت های فناورانه فرزندان در مسیرهای سازنده و مفید، آموزش شیوه های تحلیل، تفسیر پیامها، تقویت ذائقه و سلیقه فرهنگی آنان به شکل موثر تقویت و ارتقا داد.

وظایف والدگری نیز شامل:

- توجه به کیفیت مصرف رسانه ای کودکان است، امری که با تقویت توانمندی آنان در تصمیم گیری و انتخاب آگاهانه، انتقال مهارت های تشخیص محتوای مناسب و پایبندی به رژیم مصرف هدفمند و متعادل تحقق می یابد.
- تاکید بر نقش والدین به عنوان یادگیرنده نیز یکی از رویکردهای مهم است که از طریق همراهی فعال با فرزندان در فضای مجازی و تقویت حس اعتماد درونی و خودباوری مثبت در آنان محقق می شود.
- تقویت فرایند جامعه پذیری رسانه ای و سایبری میان والدین و فرزندان، به معنای درک فناوری نه صرفا به عنوان ابزار، بلکه به عنوان شیوه ای زیست اجتماعی حاصل می شود (نصیری، ۱۴۰۲).

بنابراین والدین با بکارگیری این سه رویکرد (تقویت توانایی فکری، پرورش مهارت ها، مدیریت آگاهانه رسانه ها) می توانند نقش تربیتی خود را در ارتقای سواد رسانه ای کودکان به شکلی موثر و هدفمند ایفا کنند.

نتیجه گیری

با توجه به گسترش روز افزون استفاده کودکان از رسانه ها و کاهش سن ورود آنان به فضای دیجیتال، شناسایی و بهره گیری درست از ظرفیت ها و فرصت های این فضا، اصلی ترین چالش پیش روی تربیت رسانه ای به شمار می آید. رسانه ها از یک سو می توانند به رشد فردی و اجتماعی کودکان یاری رسانند و از سوی دیگر زمینه ساز آسیب های متنوع باشند. در این میان، نقش والدین در هدایت و نظارت آگاهانه بر فعالیت های کودکان، اهمیتی تعیین کننده دارد.

هر چند بسیاری از والدین با چالش های تربیتی در این زمینه مواجه اند، اما بکارگیری روش های آموزشی و مداخلات هدفمند می تواند آنان را در توانمند سازی رسانه ای کودکان و مدیریت صحیح مصرف رسانه ها یاری دهد. چنین رویکردی، هنگامی که با پرورش تفکر انتقادی، آموزش مهارت های رسانه ای و مدیریت آگاهانه مصرف همراه شود، زمینه ای سازنده برای ارتقای پرسشگری، خلاقیت و مهارت های فناورانه در کودکان فراهم می آورد.

علاوه بر این، والدین می توانند با شرکت در کارگاه های آموزشی و برنامه های تعاملی، دانش و آگاهی های لازم را کسب کنند. شبکه های اجتماعی نیز باید اطلاعات مفید و متناسب با سطوح مختلف سواد والدین را به گونه ای ارائه دهند که برای تمامی آنها قابل دسترس و سودمند باشد. همچنین، ارائه خدمات مشاوره تربیتی و رسانه ای رایگان توسط متخصصان، می تواند به والدین کمک کند تا نقش تربیتی خود را در مواجهه با فضای رسانه ای به طور موثرتری ایفا نمایند.

پرورش مهارت ها و آگاهی های والدین در کنار فراهم سازی حمایت های آموزشی و مشاورتی، می تواند بستر مناسبی برای تربیت نسلی مسئول، منتقد و توانمند در عرصه رسانه ای فراهم آورد و به کاهش آسیب های احتمالی فضای مجازی کمک شایانی نماید.

منابع و مآخذ

۱. احدی، مرتضی، (۱۴۰۲)، عصر دیجیتال، سایبر پژوه <https://cyberpajooh.com>
۲. آزادروش، حجت، (۱۴۰۳) فرصت ها، آسیب ها و راهکارهای مقابله با فضای مجازی در کودکان و نوجوانان، مجله نخبگان علوم و مهندسی، جلد ۹، شماره ۶، سال ۱۴۰۳
۳. آکادمی تخصصی مدیریت منابع انسانی (۲۰۲۵) <https://hrmacy.ir>
۴. باکینگهام، دیوید، (۱۳۹۰) آموزش رسانه ای، ترجمه حسین سر فراز، تهران، انتشارات امام صادق (ع)
۵. بهرامی، مهری، شاهی، فرزاد (۱۴۰۲) بررسی آسیب های فضای مجازی برای کودکان و نوجوانان و شیوه مقابله با آنها، هشتمین کنگره بین المللی تحقیقات بین رشته ای در علوم انسانی، فقه، حقوق و روانشناسی، شماره ۵۲
۶. پاتر، جیمز، دابلیو، (۱۳۹۹) سواد رسانه ای، ترجمه احسان شاه قاسمی، تهران، سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی
۷. موسوی جزایری، سید علی (۱۴۰۲) نشریه رهیافت اندیشه، شماره ۷، صص ۳۲-۳۵
۸. رضایی، حسین، حسینی سورکی، سید محمد (۱۴۰۳) چالش های اخلاقی والدگری در عصر دیجیتال، اخلاق و حیانی، سال چهاردهم، شماره سوم، پیاپی ۳۲
۹. سیدان، فریبا، انگورج تقوی، فاطمه (۱۴۰۲) مطالعه میانجگری والدین در مواجهه با فضای رسانه، فصلنامه رسانه های نوین، (۳۵) ۹-۳۷۹-۴۴۴
۱۰. شامی زنجانی، مهدی، نبی، فراز، ایران دوست، شادی (۱۳۹۹) ناخدای دیجیتال، انتشارات آریا قلم، ص ۲۵
۱۱. شلانی، بیتا، آزاد فلاح، پرویز، فراهانی، حجت اله (۱۴۰۰) بررسی نقش خانواده و کاستی های موجود در مداخلات کاهش استفاده کودکان از رسانه های دیجیتال، فصلنامه خانواده پژوهی، سال هفدهم، شماره ۶۸

۱۲. طباطبایا، نگارالسادات، عظیمی، سید امین(۱۴۰۲) نقش سواد رسانه ای والدین در تفکر انتقادی دانش آموزان دوره اول متوسطه، رویکردهای نوین آموزشی، سال هیجدهم، شماره ۱، شماره پیاپی ۳۷، صص ۲۷_۴۶
۱۳. ماسکرونی، جووانا، پونته، کریستینا، خورخه، آنا(۲۰۱۸) والد گری دیجیتال: چالش ها برای خانواده ها در عصر دیجیتال، ناشر نوردیکام(مرکز بین المللی مطالعات کودکان، نوجوانان و رسانه ها، ص ۲۸
۱۴. مرادی، امیر(۱۴۰۳) چالش های رسانه های دیجیتالی در تربیت اخلاقی دانش آموزان دوره ابتدایی و ارائه راهکارهای پیشگیرانه آن، نشریه آموزش پژوهشی، شماره ۳۷، صص ۲۴_۳۶
۱۵. مشعلچیان، محمد حسین(۱۴۰۳) نگرشی بر ضرورت آموزش سواد رسانه ای به کودکان و نوجوانان، چهارمین کنفرانس بین المللی و هفتمین همایش ملی مدیریت، روان شناسی و علوم فناوری، تهران ۱۴۰۳
۱۶. مظلوم نیکو، سیده معصومه(۱۴۰۰) بررسی ضرورت آموزش سواد رسانه ای کودکان و نوجوانان از نگاه متخصصان آموزش و پرورش شهر تهران، نشریه مطالعات علوم اجتماعی، دوره هفتم، شماره چهارم، صص ۱_۹
۱۷. معتمدنژاد، کاظم(۱۳۸۹) جامعه اطلاعاتی: اندیشه های بنیادی، دیدگاه های انتقادی و چشم اندازهای جهانی، تهران، نشر میراث قلم، چاپ دوم
۱۸. نصیری، بهاره(۱۴۰۲) راهبردهای توانمند سازی والدین در زندگی رسانه ای فرزندان بر اساس دیدگاه متخصصان، دو فصلنامه علمی((دین و ارتباطات))، سال سی ام، شماره اول، صص ۲۸۵_۳۱۲
۱۹. نورانی، زهرا، گودرزی، اکرم، حسینی، سید بشیر(۱۴۰۳) طراحی الگوی سواد رسانه ای در نظام تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران، نشریه علمی دانشگاه امام حسین، شماره ۶۳، سال سی و دوم، صص ۲۲۳_۱۸۹
۲۰. یعقوبی، سید علی اصغر، مومن، رقیه السادات(۱۴۰۳) مسئولیت والدین در تربیت رسانه ای فرزندان با رویکردی فقهی، دو فصلنامه مطالعات فقه و حقوق رسانه، دانشکده غیر دولتی_ غیر انتفاعی رفاه، دوره ۶، شماره ۱، صص ۷۹_۱۰۵
۲۱. یونسکو(۲۰۱۳) کمیسیون ملی بررسی و سنجش جوامع اطلاعاتی دانش محور، چالش آماری، ترجمه حمید جاودانی، تهران، انتشارات کمیسیون ملی یونسکو

۲۲. Baran .S.J. (2014)Introduction to Mass communication :Media literacy and culture. MC Graw Hill
۲۳. Gur, D., & Turel, Y. K.(2022). Parenting in the digital age: Attitudes, controls and limitations regarding childrens use of ICT. Computers & education, 183,10454
۲۴. Keles ,B . ,McCrea ,N .& Greatish . A(2020) Asystematic review: The impact of social media on mental health in young people. Children and youth services Review ,119 .405
۷۰۷
۲۵. Kent S. Hoffman. D. O. (2024). Social Media Addiction Statistics. (July 17, 2024)
<https://www.addictionhelp.com/social-media-addiction/statistics>
۲۶. Shipe ck, Dietmar .Holubek ,Remate .(2013) Models for success full Media Education_finding from the analysis of the practice of the media Litercy award ,Media manual ,Texts (2013)(21)pp.1_11
۲۷. Shin W .(2018)Empowered parents: The role of self_efficagy in parental mediation of childrens smartphone use in the united states: Jounal of children and media. 2018,
۱۲(۴):۴۵۴□۴۷۷
۲۸. Warren ,R .(2016) some day youll Have children Just like you)) what Tomorrow Parents can Teach usAbout Parental Mediation Reseqrch . Journal of children and Media ,10(2),
۱۷۳□۱۸۰

